

อีบุ๊ก (E-Book) เล่ม 3: อมฤตพจนาน : พุทธศาสนสุภาษิต (ภาษาไทย)

ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ออนไลน์) ที่ nippanang.com

พิมพ์โดย ผู้มีจิตศรัทธา, เมษายน 2021 (ประเทศสหรัฐอเมริกา)

ที่มา-ถอดจาก: เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)., 2556. อมฤตพจนาน, สำนักพิมพ์พลีธรรม ในเครือ
บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ, 122 หน้า.

อ่านอีบุ๊กเล่ม 3 ที่

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ออนไลน์) ที่ nippanang.com

> เมฆหลัก: หน้าแรก ที่ nippanang.com | เมฆรอง : โครงการธรรมะป่าเพื่อประชาชน |
อีบุ๊ก (E-Book) แบบพิมพ์ใหม่ (Analogue to Digital - PDF File Format)

คำกราบขอขมาพระรัตนตรัย

การพิมพ์ภาษาไทยถอดจากหนังสืออมฤตพจนานา: พุทธศาสนสุภาษิต โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ศาสตราจารย์ ดร. สมศีล ฌานวิงคะ แปลเป็นภาษาอังกฤษ การพิมพ์ครั้งนี้เป็นผลงานของ “ผู้มีจิตศรัทธา” ผู้ให้การสนับสนุนโครงการธรรมะป่าเพื่อประชาชน “อีบุ๊ค (E-Book) แบบพิมพ์ใหม่ (Analogue to Digital - PDF File Format)” ซึ่งเป็นกิจกรรมธรรมทานออนไลน์เพื่อส่งเสริม “ธรรมะป่าเข้าถึงประชาชน ประชาชนเข้าถึงธรรมะป่า” ที่ “พิพิธภัณฑ์สันตสุขโสโก (ออนไลน์) ที่ nippanang.com” โดยมีจุดประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมธรรมทานออนไลน์ช่วงไวรัสโควิด-19 ระบาดทั่วโลก
2. เพื่ออนุรักษ์พุทธศาสนสุภาษิต ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า
3. เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทุกระดับประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับกิจกรรมของชีวิตได้
4. เพื่อให้อ่านง่ายสำหรับทุกวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ โดยการพิมพ์ใช้ตัวอักษรใหญ่และเลขอารบิก

สุดท้ายหากข้าพระพุทธเจ้า “ผู้มีจิตศรัทธา” ได้เคยประมาทพลาดพลั้งล่วงเกินต่อพระรัตนตรัย อันมีพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ พระธรรม และพระอริยสงฆ์ทั้งหลาย ในชาติก่อนก็ดี ชาตินี้ก็ดี ด้วยทางกายหรือวาจาที่ดี และด้วยเจตนาหรือไม่มีเจตนาที่ดี รู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ดี ขอองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ พระธรรม พระอริยสงฆ์ทั้งหลายและผู้มีพระคุณทุกท่าน ได้โปรดยกโทษให้แก่ข้าพระพุทธเจ้าตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ตราบเท่าเข้าสู่พระนิพพานด้วยเทอญ ฯ

สารบัญ

เลขภาคที่เรียงตลอดทั้งเล่ม

1. คน	1 - 35
2. ฝึกตน-รับผิดชอบตน	36 - 71
3. จิตใจ	72 - 85
4. การศึกษา	86 - 105
5. ปัญญา	106 - 133
6. เลี้ยงชีพ-สร้างตัว	134 - 152
7. เพียรพยายาม-ทำหน้าที่	153 - 201
8. ครอบครัว-ญาติมิตร	202 - 219
9. การคบหา	220 - 258
10. การเบียดเบียน-การช่วยเหลือกัน	259 - 289
11. สามัคคี	290 - 296
12. การปกครอง	297 - 329
13. บุญ-บาป, ธรรม-อธรรม, ความดี-ความชั่ว	330 - 369
14. กกรรม	370 - 375
15. กิเลส	376 - 392
16. คุณธรรม	393 - 403
17. วาจา	404 - 414
18. ชีวิต-ความตาย	415 - 444
19. พันทุกข์-พบสุข	445 - 460

1. คน (เลขภาค: 1 - 35)

1. ประดาสัตว์ ต่างคนก็แต่ละจิตแต่ละใจ
2. มนุษย์ทั้งหลายต่างความคิดต่างความเห็นกัน
ท่านจะกำหนดให้คิดเห็นเหมือนกันหมด เป็นไปไม่ได้
3. แผ่นดินนี้ ไม่อาจทำให้เรียบเสมอกันทั้งหมดได้ ฉะนั้น
มนุษย์ทั้งหลายจะทำให้เหมือนกันหมดทุกคนก็ไม่ได้ ฉะนั้น
4. เหตุอย่างหนึ่ง ทำให้คนหนึ่งได้รับการสรรเสริญ
เหตุอย่างเดียวกันนั้น ทำให้อีกคนหนึ่งได้รับการนิบนทา
5. สิ่งเดียวกันนั้นแหละ ดีสำหรับคนหนึ่ง
แต่เสียสำหรับอีกคนหนึ่ง
เพราะฉะนั้น สิ่งใดๆ มิใช่จะดีไปทั้งหมด
และก็มีใช่จะเสียไปทั้งหมด
6. เมื่อเกิดเหตุร้ายแรง ย่อมต้องการคนกล้าหาญ
เมื่อเกิดข่าวตื่นเต้น ย่อมต้องการคนหนักแน่น
เมื่อมีข่าวน้ำบริบูรณ์ ย่อมต้องการคนที่รัก
เมื่อเกิดเรื่องราวลึกซึ้ง ย่อมต้องการบัณฑิต
7. ฤกษ์ชัยชาวบ้าน เกียจคร้าน ไม่ดี
บรรพชิตไม่สำรวม ไม่ดี
ผู้ครองแผ่นดินไม่ใคร่ครวญก่อนทำ ไม่ดี
บัณฑิตมักโกรธ ไม่ดี

8. ผู้ครองเรือนขยัน ดีข้อหนึ่ง
มีโภคทรัพย์แล้วแบ่งปัน ดีข้อสอง
ถึงที่ได้ผลสมหมาย ไม่เล็งลอย ดีข้อสาม
ถึงคราวสูญเสียบระโยชน์ ไม่หมดกำลังใจ ดีครบสี่

9. ข้อหนึ่ง ได้ยศแล้วไม่พึงเมา
ข้อสอง ถึงมีเหตุอาจถึงแก่ชีวิต ไม่พึงใจเสีย
ข้อสาม พึงพยายามทำกิจทั้งหลายเรื่อยไป
ข้อสี่ พึงระวังตนมิให้มีช่องเสีย

10. คนที่มีคุณสมบัติพร้อมทุกอย่าง หาได้ยาก

11. ห้วยน้ำน้อย ไหลดังสนั่น ห้วงน้ำใหญ่ ไหลนิ่งสงบ
สิ่งใดพร่อง สิ่งนั้นดัง สิ่งใดเต็ม สิ่งนั้นเงียบ
คนพาลเหมือนหม้อมีน้ำครึ่งเดียว บัณฑิตเหมือนห้วงน้ำที่เต็ม

12. ผู้ใดเกียจคร้าน หย่อนความเพียร
ถึงจะมีชีวิตอยู่ได้ร้อยปี ก็ไม่ดีอะไร
ชีวิตของผู้เพียรพยายามจริงจั่งมันคง
เพียงวันเดียวยังประเสริฐกว่า

13. ผู้ใดใช้ทรัพย์จำนวนพัน ประกอบพิธีบูชาทุกเดือน
สม่าเสมอตลอดเวลาร้อยปี
การบูชานั้นจะมีค่ามากมายอะไร
การยกย่องบูชาบุคคลที่อบรมตนแล้วคนหนึ่ง
แม้เพียงครู่เดียวประเสริฐกว่า

14. ใครๆ จะเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิด ก็หาไม่
ใครๆ จะเป็นคนประเสริฐเพราะชาติกำเนิด ก็หาไม่
คนจะเลว ก็เพราะการกระทำ ความประพฤติ

คนจะประเสริฐ ก็เพราะการกระทำ ความประพฤติ

15. สัตบุรุษไม่มีในชุมชนใด ชุมชนนั้นไม่ชื่อว่าสกา
16. สัตบุรุษ ไม่ปราศรัยเพราะอยากได้กาม
17. ผู้ใดไม่พูดเป็นธรรม ผู้นั้นไม่ใช่สัตบุรุษ
18. บัณฑิต ได้สุข หรือถูกทุกข์กระทบ ก็ไม่แสดงอาการขึ้นๆ ลงๆ
19. ในหมู่มนุษย์นั้น ถึงแม้เป็นเด็ก ถ้ามีปัญหา ก็นับว่าเป็นผู้ใหญ่ แต่ถ้าโง่ ถึงร่างกายจะใหญ่โต ก็หาเป็นผู้ใหญ่ไม่
20. คนจะชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่ เพียงเพราะมีพมหงอก ก็หาไม่ ถึงวัยของเขาจะหง่อม ก็เรียกว่าแก่เปล่า
21. ส่วนผู้ใดมีสัจจะ มีธรรม มีอหิงสา มีสัจญมะ มีทมะ ผู้นั้นแลเป็นปราชญ์สลัดมลทินได้แล้ว เรียกได้ว่าเป็นผู้ใหญ่
22. มิใช่การประพฤติตนเป็นซีเปลือย มิใช่การเกล้าพมทรงชฎา มิใช่การบำเพ็ญตบะนอนในโคลนตม มิใช่การอดอาหาร มิใช่การนอนกับดิน มิใช่การเอาฝุ่นทาทัว มิใช่การตั้งทำนองดอก ที่จะทำให้คนบริสุทธ์ได้ ในเมื่อความสงสัยยังไม่สิ้น
23. ส่วนผู้ใด ถึงจะตกแต่งกาย สวมใส่อาภรณ์ แต่หากประพฤติชอบ เป็นผู้สงบ ฝึกรอบรมตนแนวแน่ เป็นผู้ประพฤติธรรมอันประเสริฐ เลิกละการเบียดเบียนปวงสัตว์ทั้งหมดแล้ว ผู้นั้นแล จะเรียกว่าเป็นพราหมณ์ เป็นสมณะ หรือเป็นพระภิกษุ ก็ได้ทั้งสิ้น

24. ผู้ใดเป็นพาล รู้ตัวว่าเป็นพาล ก็ยังนับว่าเป็นบัณฑิตได้บ้าง
ส่วนผู้ใดเป็นพาล แต่สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต
ผู้นั้นแล เรียกว่าเป็นพาลแท้ๆ

25. อันว่าบัณฑิตนั้นดีแน่ แต่ว่าบัณฑิตเลยเถิดไปก็ไม่ได้

26. บุรุษจะเป็นบัณฑิตในทุกสถานก็หาไม่
สตรีมีปัญญาหยั่งเห็นในการณ์นั้นๆ ก็เป็นบัณฑิต

27. บุรุษจะเป็นบัณฑิตในทุกสถานก็หาไม่
สตรีคิดการได้จับไว ก็เป็นบัณฑิต

28. คนทรามปัญญา ได้ยศแล้ว
ยอมประพฤติแต่การอันไม่เกิดคุณค่าแก่ตน
ปฏิบัติแต่ในทางที่เบียดเบียนทั้งตนและคนอื่น

29. ขุมกำลังของคนพาล คือการจ้องหาโทษของคนอื่น
ขุมกำลังของบัณฑิต คือการไตร่ตรองโดยพิณิจ

30. คนหนึ่งนึ่ง เขาก็นินทา
คนพูดมาก เขาก็นินทา
แม้แต่คนพูดพอประมาณ เขาก็นินทา
คนไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก

31. คนที่ถูกนินทาอย่างเดียว หรือได้รับการสรรเสริญอย่างเดียว
ไม่เคยมีมาแล้ว จักไม่มีต่อไป ถึงในขณะนี้ ก็ไม่มี

32. แต่ผู้ใด วิญญูชนพิจารณาอยู่ทุกวันๆ แล้วกล่าวสรรเสริญ
ผู้นั้น ใครเล่าจะควรถิเตียนเขาได้

33. วิญญาณตำหนิ ดีกว่าคนพาลสรรเสริญ
34. อ่อนไป ก็ถูกเขาดูหมิ่น แข็งไป ก็มีภัยเวร
35. พึ่งประพฤติให้พอเหมาะพอดี

2. ฝึกตน-รับผิดชอบตน (เลขภาคีต: 36 - 71)

36. จงอยู่อย่างมีหลักยึดเหนี่ยวใจ อย่าเป็นคนไร้ที่พึ่ง
37. ตนแลเป็นที่พึ่งของตน
38. มีตนที่ฝึกดีแล้วนั้นแหละ คือได้ที่พึ่งที่หาได้ยาก
39. เป็นที่รู้กันว่า ตนนี้แหละฝึกได้ยาก
40. บัณฑิตย่อมฝึกตน
41. ตนที่ฝึกดีแล้ว เป็นเครื่องรุ่งเรืองของคน
42. รักอื่นเสมอด้วยรักตน ไม่มี
43. ตนแล เป็นที่รักอย่างยิ่ง
44. ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รัก ก็ไม่ควรเอาตนนั้นไปพัวพันกับความชั่ว
45. ควรรักษาตนนั้นไว้ให้ดี
46. คนทำร้ายตนเองก่อนแล้ว จึงทำร้ายผู้อื่นภายหลัง
47. ผู้ใดรักษาตนได้ ภายนอกของผู้นั้นก็เป็นอันได้รับการรักษาด้วย
48. ฉะนั้น บัณฑิตไม่ควรขุดโค่นความดีของตนเสีย พึงรักษาไว้ให้ได้ทุกเมื่อ

49. ตนทำชั่ว ตัวก็เศร้าหมองเอง
ตนไม่ทำชั่ว ตัวก็บริสุทธิ์เอง

50. ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตัว
คนอื่นทำคนอื่น ให้บริสุทธิ์ไม่ได้

51. เชื่อว่าที่ลับไม่มีในโลก

52. แน่ะ บุษ! จริงหรือเท็จ ตัวท่านเองย่อมรู้

53. กรรมไม่ดีและไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ทำได้ง่าย
ส่วนกรรมใดดีและเป็นประโยชน์ กรรมนั้นแลทำได้ยากอย่างยิ่ง

54. ท่านเอ๋ย! ท่านก็สามารถทำได้ ไยจึงมาดูหมิ่นตนเองเสีย

55. มัวพะวงอยู่ว่า นี้ของเราชอบ นี้ของเรารัก
แล้วปล่อยปละละเลยตนเองเสีย
คนอย่างนี้จะไม่ได้ประสบสิ่งที่ชอบสิ่งที่รัก

56. ตนเองนี้แหละสำคัญกว่า สำคัญกว่าเป็นไหนๆ
ตระเตรียมตนไว้ให้ดีก่อนแล้ว ต่อไปก็จะได้สิ่งที่รัก

57. ชัยชนะใดกลับแพ้ได้ ชัยชนะนั้นไม่ดี
ชัยชนะใดไม่กลับแพ้ ชัยชนะนั้นแลเป็นชัยชนะที่ดี

58. ชนะตนนี้แล ดีกว่า

59. ถึงผู้ใดจะชนะเหล่าชน ได้พันคนพันครั้งในสงคราม
ก็หาชื่อว่าเป็นผู้ชนะยอดเยี่ยมไม่
ส่วนผู้ใดชนะตนคนเดียวได้
ผู้นั้นแล ชื่อว่าผู้ชนะยอดเยี่ยมในสงคราม
60. จงเตือนตนด้วยตนเอง
61. จงพิจารณา (ตรวจสอบ) ตนด้วยตนเอง
62. ทิตนได้ด้วยข้อใด อย่างทำเช่นนั้น
63. ถ้าพร่ำสอนผู้อื่นฉันทใด ก็ควรทำตนฉันทนั้น
64. โทษผู้อื่น เห็นง่าย
แต่โทษตน เห็นยาก
65. โทษคนอื่นเที่ยวกระจาย เหมือนโปรยแกลบ
แต่โทษตนปิดไว้ เหมือนพรานนกเจ้าเล่ห์แฝงตัวบังกิ้งไม้
66. ทำตนนี้แหละ ให้ตั้งอยู่ในความดีอันสมควรก่อน
จากนั้นจึงค่อยพร่ำสอนผู้อื่น บัณฑิตไม่ควรมัวหมอง
67. ไม่ควรลืมตน
68. ไม่พึงอาศัยผู้อื่นยังชีพ
69. พวกคนสกปรก คิดเอาแต่ประโยชน์ของตัวเอง

70. ไม่ควรใส่ใจคำแสลงหูของผู้อื่น
ไม่ควรแสร้งองธุระที่เขาทำและยังไม่ทำ
ควรตั้งใจตรวจตราหน้าที่ของตนนี้แหละ
ทั้งที่ทำได้และยังไม่ทำ

71. การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ถึงจะมาก
ก็ไม่ควรให้เป็นเหตุทำลายประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของตน
กำหนดประโยชน์ที่หมายของตนให้แน่ชัดแล้ว
พึงชวนชวายนั่วในจุดหมายของตน

3. จิตใจ (เลขภษิต: 72 - 85)

72. ธรรมทงหลาย มีใจนำหน้า
73. โลกอันจิตย่อมนำไป
74. จิตมีธรรมชาติตื้นร่น กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก
75. จิตนั้นเห็นได้แสนยาก ละเอียดอ่อนยงนั้ก มกตกไปหาอารมณ์ที่ไคร่
76. ผู้ประพฤติตามอำนาจจิต ย่อมเดือดร้อน
77. การฝึกจิต ให้เกิดผล ดี
78. จิตที่ฝึกแล้ว นำสุขมาให้
79. ผู้มีปัญญา พึงรักษาจิต
80. จงตามรักษาจิตของตน
81. เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ฤคตเป็นอันต้องหวัง
82. เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สฤคตเป็นอันหวังได้
83. ผู้รู้จักควบคุมจิตใจ จะพ้นไปได้จากบ่วงของมาร
84. โจรกับโจร คนคู่เวรกัน พบกันเข้า
พึงทำความพินาศและความฤคขี้ไวดแก่กัน
จิตที่ตั้งไว้ผิด ทำแก่คน เลวร้ายยงกว่านั้น

85. จิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง ทำคนให้ประเสริฐประสบผลดี
ยิ่งกว่าที่มารดาบิดา หรือญาติทั้งหลายใดๆ จะทำให้ได้

4. การศึกษา (เลขภาค: 86 - 105)

86. ความไม่รู้ เป็นมลทินที่สุดร้าย
87. บรรดาสิ่งที่งอกงามขึ้นมา วิชาประเสริฐสุด
88. บรรดาสิ่งที่โรยราร่วงหาย อวิชาหมดไปได้เป็นดีที่สุด
89. อัสดร อาชาไนย สินธพ กุญชร และช้างหลวง
ฝึกแล้ว ล้วนดีเลิศ
แต่คนที่ฝึกตนแล้ว ประเสริฐยิ่งกว่านั้น
90. ในหมู่มนุษย์ คนประเสริฐ คือคนที่ฝึกแล้ว
91. ถ้าไม่มีพுகธิปัญญา แลมิได้ศึกษาระเบียบวินัย
คนทั้งหลายก็จะดำเนินชีวิต เหมือนดังกระบือบอดในกลางป่า
92. คนที่เรียนน้อยย่อมน่าเหมือนโคถึก
เนื้อหนังของเขาพัฒนา แต่ปัญญาหาพัฒนาไม่
93. เมื่ออ่อนปัญญา ช่องทางวิบัติก็เกิดได้มหันต์
94. คนไม่มีศิลปวิทยา เป็นอยู่ยาก
95. จงให้บุตรเรียนรู้วิทยา
96. คนมีปัญญาย่อมงอกงาม ดังพืชในนางอกงามด้วยน้ำฝน
97. พึงเป็นนักสอบถาม ชอบค้นหาความรู้

98. อะไรควรศึกษา ก็พึงศึกษาเถิด
99. ขึ้นชื่อว่าศิลปวิทยา ไม่ว่าอย่างไรๆ ให้ประโยชน์ได้ทั้งนั้น
100. อันความรู้ควรเรียนทุกอย่าง ไม่ว่าต่ำ สูง หรือปานกลาง
ควรรู้ความหมาย เข้าใจทั้งหมด แต่ไม่จำเป็นต้องใช้ทุกอย่าง
วันหนึ่งจะถึงเวลาที่ความรู้นั้นนำมาซึ่งประโยชน์
101. นักปราชญ์ไม่ศึกษาเพราะอยากได้ลาภ
102. เล่าเรียนสำเร็จวิทยา ก็ย่อมได้เกียรติ
แต่ฝักอบรมด้วยจริยาต่างหาก จึงจะสบสันติ
103. คนเรา ถึงมีชาติกำเนิดต่ำ แต่หากขยันหมั่นเพียร
มีปัญญา ประกอบด้วยอาจารย์และศิลา ก็รุ่งเรืองได้
เหมือนอยู่ในคัมภีร์ ก็สว่างไสว
104. ความใฝ่เรียนสดับ เป็นเครื่องพัฒนาความรู้
ความรู้จากการเรียนสดับนั้น เป็นเครื่องพัฒนาปัญญา
ด้วยปัญญา ก็รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์
ประโยชน์ที่รู้จักแล้วก็นำสุขมาให้
105. คนที่สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ
เป็นผู้ประเสริฐสุดทั้งในหมู่มนุษย์และเทวดา

5. ปัญญา (เลขภาคีต: 106 - 133)

106. ปัญญา เป็นดวงชวาลาในโลก
107. แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา ไม่มี
108. ปัญญา เป็นดวงแก้วของคน
109. ประชาญว่า ชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา ประเสริฐสุด
110. ปัญญาแล ประเสริฐกว่าทรัพย์
111. คนฉลาดกล่าวว่า ปัญญาแลประเสริฐสุด
112. ปัญญาเป็นเครื่องปกครองตัว
113. รากะ โทสะ ความมัวเมาและโมหะ เข้าที่ไหน
ปัญญาย่อมเข้าไม่ถึงที่นั่น
114. เมื่อน้ำใส กระจ่างแจ้ว ก็จะมองเห็นหอยกาบ
หอยโข่ง กรวด ทราย และฝูงปลาได้ชัดเจน จันใด

เมื่อจิตไม่ขุ่นมัว จึงจะมองเห็นประโยชน์ตน
ประโยชน์ผู้อื่น ได้ชัดเจน จันนั้น
115. ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสิ่งที่ได้เล่าเรียน
116. คนมีปัญญา ถึงแม้ตกทุกข์ ก็ยังหาสุขพบ
117. คนโง่ถึงมียศ ก็กลายเป็นทาสของคนมีปัญญา

เมื่อมีเรื่องราวต่างๆ เกิดขึ้น

บันทึกจัดการเรื่องใดอันเป็นเรื่องละเอียดอ่อน
คนโง่งย่อมถึงความหลงใหลในเรื่องนั้น

ข้าพเจ้ามองเห็นเหตุผลนี้ จึงกล่าวว่า
คนมีปัญหาประเสริฐกว่า คนโง่งถึงจะมีศกัหาประเสริฐไม่

118. ขาดตาปัญญาเสียแล้ว ก็เหมือนคนตาบอด
เหยียบลงไปได้ แม้กระทั่งไฟที่ส่องทาง
119. อิ่มด้วยปัญญา ประเสริฐกว่าความอิ่มท้องหลาย
120. คนที่อิ่มด้วยปัญญา ตักหาเอาไว้ในอำนาจไม่ได้
121. ปัญญารู้ได้ด้วยการสนทนา
122. รู้จักฟัง ย่อมได้ปัญญา
123. ในเวลาที่ควรลุกขึ้นทำงาน ไม่ลุกขึ้นทำ
ทั้งที่ยังหนุ่มแน่นมีกำลัง กลับเฉื่อยชา
ปล่อยความคิดให้จมปลัก เกียจคร้าน มัวซึมเซาอยู่
ย่อมไม่ประสบทางแห่งปัญญา
124. ปัญญา ย่อมเกิดเพราะใช้การ
125. คนมีปัญหา ถึงสิ้นทรัพย์ ก็ยังเป็นอยู่ได้
126. แต่เมื่อขาดปัญญา ถึงจะมีทรัพย์ ก็เป็นอยู่ไม่ได้

127. ปัญญาไม่มี แก่ผู้ไม่พินิจ
128. ความพินิจ ไม่มีแก่คนไร้ปัญญา
129. พึงวินิจฉัยเรื่องราวตลอดสายให้ถึงต้นตอ
130. จะมองเห็นอรรถชัดแจ้งด้วยปัญญา
131. ไม่พึงละเลยการใช้ปัญญา
132. คนย่อมนบิสุทธิ์ด้วยปัญญา
133. คนโง่เขลามานาประชุมกันแม้ตั้งกว่าพันคน พวกเขาไม่มีปัญญา ถึงจะพรั้าคร้าครวญอยู่ตลอดร้อยปี ก็หาประโยชน์ไม่ คนมีปัญญารู้ความแห่งภาศิต คนเดียวเท่านั้น ประเสริฐกว่า

6. เลี้ยงชีพ-สร้างตัว (เลขภษิต: 134 - 152)

134. ขยัน เอรุระ ทำเหมาะจ้งหะ ย่อมหาทรัพย์ได้
135. ตั้งตัวให้ได้ เหมือนก่อไฟจากกองน้อย
136. เก็บรวบรวมทรัพย์สิน เหมือนฝิ่งเที่ยวรวมน้ำหวานสร้างรัง
137. ทรัพย์สินย่อมพอกพูนขึ้นได้ เหมือนดั่งก่อจอมปลวก
138. ขยันทำงาน ไม่ประมาท ฉลาดในวิธีจัดการ เลี้ยงชีพแต่พอดี
ย่อมรักษาทรัพย์สมบัติให้คงอยู่และเพิ่มทวี
139. ไม่พึ่งหาทรัพย์ด้วยการคดโกง
140. พึ่งหาเลี้ยงชีพ โดยทางชอบธรรม
141. พึ่งประกอบการค้าที่ชอบธรรม
142. นำรังเกียร การได้ยศ การได้ลาภ การเลี้ยงชีพ
ด้วยการยอมลดคุณค่าของชีวิต หรือด้วยการประพฤดิอธรรม
143. ถึงไม่ได้ แต่ชอบธรรม ยังดีกว่าได้โดยไม่ชอบธรรม
144. จงทำงานให้สมกับอาหารที่บริโภค
145. ชีวิตจะอยู่ได้ที่ไหน พึ่งไปที่นั่น ไม่พึ่งให้ที่อยู่ฆ่าตนเสีย
146. ผลประโยชน์ทั้งปวง ตั้งอยู่ที่หลัก ๒ ประการ คือ
การได้สิ่งที่ยังไม่ได้ และการรักษาสิ่งที่ได้แล้ว

147. โทคะของใคร ไม่ว่าสตรีหรือบุรุษ
ที่จะสำเร็จเพียงด้วยคิดเอาย่อมน้อมไม่มี
148. ความอุบัติแห่งผล ย่อมมีได้ด้วยการกระทำของตน
149. คนใดชอบนอน ชอบมั่วสุม ไม่เอางาน เกียจคร้าน
เอาแต่โกรธ ขุ่นง่าน นั่นคือปากทางของความเสื่อม
150. คนมีปัญญา ประกอบด้วยความรู้ ฉลาดในวิธีจัดงาน
รู้จักกาล รู้จักสมัย จึงควรเข้ารับราชการ
151. คนที่ขยันในหน้าที่ ไม่ประมาท เอาใจใส่สอดส่องตรวจจรรยา
จัดการงานให้เรียบร้อยเป็นอันดี จึงควรเข้ารับราชการ
152. การงานไม่คั่งค้างสับสน เป็นมงคลอย่างสูงสุด

7. เพียรพยายาม-ทำหน้าที่ (เลขภาคี: 153 - 201)

153. เป็นคนควรพยายามเรื่อยไป จนกว่าผลที่หมายจะสำเร็จ
154. ทำเรื่อยไป ไม่ท้อถอย ผลที่ประสงค์จะสำเร็จสมหมาย
155. เป็นคนควรหวังเรื่อยไป บัณฑิตไม่ควรท้อแท้
เราเห็นประจักษ์มากับตนเอง
เราปรารถนาอย่างใด ก็ได้สมตามนั้น
156. คนมีปัญหา ถึงเพียรอยู่กับความทุกข์
ก็ไม่ยอมสิ้นหวังที่จะได้ประสบความสำเร็จ
157. คนเกียจคร้าน ย่อมไม่ได้ประสบความสำเร็จ
158. การงานใดๆ ที่ย่อหย่อน ย่อมไม่มีผลมาก
159. รู้ว่าจะอะไรเป็นประโยชน์แก่ชีวิตตน ก็ควรรีบลงมือทำ
160. คนล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร
161. ถ้าจะทำ ก็ควรทำให้จริง
162. พึงบากบั่นทำการให้มั่นคง
163. ความเพียรชอบคนไม่ลดละ ถึงเทวดาก็เกียดกันไม่ได้
164. จงพยายามในหน้าที่ชอบตน

165. คนขยันวุ่นกับงาน จะได้ความสงบใจ
166. พึ่งระวังสิ่งที่ควรระวัง
167. พึ่งป้องกันภัยที่ยังไม่มาถึง
168. ความไม่ประมาท เป็นทางไม่ตาย
169. ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย
170. ผู้ไม่ประมาท ย่อมไม่ตาย
171. คนประมาท เหมือนคนตายแล้ว
172. อย่ามัวประกอบความประมาท
173. จงทำประโยชน์ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท
174. อย่าละห้อยความหลัง อย่ามัวหวังอนาคต
175. มัวรำพึงหลัง ก็มีแต่จะหดหาย
มัวหวังหน้า ก็มีแต่จะละลาย
อันใดยังไม่ถึง อันนั้นก็ยังไม่
รู้อย่างนี้แล้ว เมื่อมีฉันทะเกิดขึ้น
คนฉลาดที่ไหนจะปล่อยให้หายไปเปล่า
176. เตรียมกิจสำหรับอนาคตให้พร้อมไว้ก่อน
อย่าให้กิจนั้นบับคั่นตัวเมื่อถึงเวลาต้องทำเฉพาะหน้า
177. รีบทำความเพียรเสียแต่วันนี้

178. ใครเล่ารู้ว่าจะตายวันพรุ่ง
179. อย่าปล่อยโอกาสให้ผ่านไปเสีย
180. เวลาแต่ละวัน อย่าให้ผ่านไปเปล่า
จะน้อยหรือมาก ก็ให้ได้อะไรบ้าง
181. คนขยันทั้งคืนวัน ไม่ซึมเซา
เรียกว่า มีแต่ละวันนำโชค
182. วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เรากำลังทำอะไรอยู่
183. ประพาศชอบเวลาใด เวลานั้นชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี
มงคลดี เข้าดี รุ่งอรุณดี
184. ประโยชน์ คือตัวฤกษ์ของประโยชน์
ดวงดาวจักทำอะไรได้
185. คนฉลาดไม่ถูกเรื่อง ถึงจะพยายามทำประโยชน์
ก็ไม่สัมฤทธิ์ผลให้เกิดสุข
186. ผู้ปรารถนาผลที่หมายด้วยวิธีการอันผิด จะต้องเดือดร้อน
187. อันความหวังในผล ย่อมสำเร็จแก่ผู้ไม่ใจเร็วด่วนได้
188. การงานที่ทำโดยพลีผลาม
ทำให้คนอ่อนปัญญาต้องเดือดร้อนภายหลัง
189. ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ ดีกว่า

190. ผู้ที่ทำการงานลวกๆ โดยมีได้พิจารณาใคร่ครวญให้ดี
เอาแต่รีบร้อนพรวดพราดจะให้เสร็จ
การงานเหล่านั้น จะก่อความเดือดร้อนให้
เหมือนตักอาหารที่ยังร้อนใส่ปาก
191. ถ้ามัวล่าช้าเพียรทำกิจล่าหลังไป จะจมลงในห้วงอันตราย
192. ที่ควรช้า ก็ช้า ที่ควรเร่ง ก็เร่ง ผลที่หมายจึงจะสำเร็จบริบูรณ์
193. ด้วยการจัดการอย่างแยบคาย บัณฑิตก็สุขสมหมาย
194. ประโยชน์งามตรงที่สำเร็จ
195. ไม่พึงชวนชวายเป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
196. สิ่งใดเป็นหน้าที่ กลับทอดทิ้งเสีย
ไหลไปทำสิ่งที่ไม่ใช่หน้าที่
คนเหล่านั้นมัวชู้ต้วพองประมาณอยู่
ความหมักหมมภายในตัวเขา ก็พอกพูนยิ่งขึ้น
197. เมื่อทำหน้าที่ของคนแล้ว ไม่ต้องเดือดร้อนใจภายหลัง
198. เมื่อได้เพียรพยายามแล้ว ถึงจะตาย
ก็ชื่อว่าตายอย่างไม่เป็นหนี้ใคร
(คือไม่มีข้อติดค้างให้ใครติเตียนได้)
ไม่ว่าในหมู่ญาติ หมู่เทวดา
หรือว่าพระพรหมทั้งหลาย
199. ผู้ใดทำการโดยรู้ประมาณ ทราบชัดถึงกำลังของตน
แล้วคิดการเตรียมไว้รอบคอบ ทั้งโดยแบบแผนทางตำรา

โดยการปรึกษาหารือ และโดยถ้อยคำที่ใช้พูดอย่างดี
ผู้นั้นย่อมทำการสำเร็จ มีชัยอย่างไพบูรณ์

200. คนที่ไม่รู้จักประโยชน์ตนว่า อะไรควรทำวันนี้ อะไรควรทำพรุ่งนี้
ใครตกเตือนก็โกรธ เยอหยิ่งถือดีว่า ฉันทเก่งฉันทดี
คนอย่างนี้เป็นที่ชอใจของกาฬภี

201. คนใด ไม่ว่าจะหนาว หรือร้อน
มีลมแดด เหลือบยุง ก็ไม่พริ่น
ทนหิวทนกระหายได้ทั้งนั้น
ทำงานต่อเนื่องไปไม่ขาด กั้นคืนวัน
สิ่งที่เป็นประโยชน์มาถึงตามกาล
ก็ไม่ปล่อยให้สูญเสียวไป
คนนั้นยอมเป็นที่ชอใจของสิริโชค
สิริโชคขอพักพิงอยู่กับเขา

8. ครอบครัว-ญาติมิตร (เลขภาคี: 202 - 219)

- 202. มารดาบิดา ท่านเรียกว่าเป็นพระพรหม
- 203. มารดาบิดา ท่านเรียกว่าเป็นบูรพาจารย์ (ครูคนแรก)
- 204. และเรียกมารดาบิดาว่าเป็นอาหุโนยบุคคลของบุตร
- 205. ความเคารพรักบำรุงมารดา นำมาซึ่งความสุขในโลก
- 206. การเคารพรักบำรุงบิดา ก็นำมาซึ่งความสุขในโลก
- 207. ลูกที่ไม่เลี้ยงพ่อแม่เมื่อแก่เฒ่า ไม่นับว่าเป็นลูก
- 208. ลูกเป็นหลักที่ฝากฝังของหมู่มนุษย
(เด็กทั้งหลายเป็นฐานรองรับไว้ซึ่งมนุษยชาติ)
- 209. บัณฑิตย่อมปรารถนาบุตรที่เป็นอภิชาติ หรืออนุชาติ
ย่อมไม่ปรารถนาอวชาตบุตร ซึ่งเป็นผู้ทำลายตระกูล
- 210. ภรรยา เป็นยอดสหาย
- 211. มารดาเป็นมิตรประจำบ้าน
(แม่คือมิตรแก่คู่บ้าน)
- 212. คนคุ้นเคย ไว้ใจกันได้ เป็นญาติอย่างยิ่ง
- 213. สหายเป็นมิตร สำหรับผู้มีฐานะเกิดขึ้นเนืองๆ

214. ความดีที่ทำไว้เอง เป็นมิตรตามตัวไปเบื้องหน้า
215. เดินร่วมกัน ๗ ก้าว ก็นับว่าเป็นมิตร
เดินร่วมทางกัน ๑๒ ก้าว ก็นับว่าเป็นสหาย
อยู่ร่วมกันสักเดือนหรือกึ่งเดือน ก็นับว่าเป็นญาติ
ถ้านานเกินกว่านั้นไป ก็แม่นยำเหมือนเป็นตัวเราเอง
216. คนที่คบคุ้นกันมานาน ถึงจะเป็นกาฬภี
จะให้เราละทิ้งเขาไป เพราะเห็นแก่ความสุขส่วนตัวได้อย่างไร
217. การที่มิตร เมื่อระลึกถึงธรรมแล้ว ไม่ยอมทอดทิ้งมิตร
ในยามมีทุกข์ภัยถึงชีวิต ข้อนี้เป็นธรรมของสัตบุรุษโดยแท้
218. ประโยชน์ที่มุ่งหมายทุกอย่างของผู้มีมิตรพรั่งพร้อม
ย่อมจะสัมฤทธิ์ผลเหมือนโซ่ช่วย
219. มีญาติพวกพ้องมาก ย่อมเป็นการดี
เช่นเดียวกับต้นไม้ในป่าที่มีจำนวนมาก
ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดเดี่ยว
ถึงจะงอกงามใหญ่โตสักเท่าใด ลมก็พัดให้โค่นลงได้

9. การคบหา (เลขภษิต: 220 - 258)

220. ประชาญยอมแนะนำสิ่งทีควรแนะนำ
ไม่ชวนทำสิ่งทีมีไ้รุระ
การแนะนำดีเป็นความดีของประชญ
ประชญถูกว่ากล่าวโดยชอบ ก็ไม่โกรธ
ประชญยอมรู้วินัย
การสมาคมกับประชญจึงเป็นการดี

221. ไม่ควรไว้วางใจ
เพียงด้วยพบเห็นกันนิดหน่อย

222. มีคนเป็นอันมากทีคบหา
อย่างเป็นศัตรูผู้แฝงมาในรูปมิตร

223. คนจำพวกทีงามแต่ภายนอก ภายในไม่สะอาด
มีบริวารกำบังตัวไว้ ก็แสดงบทบาทอยู่ในโลก

224. ผู้ใด แม้หากมิได้กระทำความชั่ว
แต่คบหาเกลือกกลัวกับผู้กระทำบาป
ผู้นั้นยอมพลอยถูกระแวงในกรรมชั่ว
อีกทั้งชื่อเสียงเสื่อมเสีย ย่อมเพิ่มพูนแก่เขา

225. คบคนเช่นใด ก็เป็นเช่นคนนั้น

226. คนใดห่อปลาเนาด้วยใบคา ใบคาย่อมเหม็นกลิ่นปลาคละคลุ้ง
การเกลือกกลัวคบหากคนพาล ย่อมมีผลเช่นอย่างนั้น

227. ส่วนคนใดห่อกุษณาด้วยใบไม้
ใบนั้นยอมพลอยมีกลิ่นหอมฟุ้ง

การคบหาเสวนานักปราชญ์ ย่อมมีผลเช่นอย่างนั้น

228. การอยู่ร่วมกับคนพาลเป็นทุกข์ทุกเมื่อ
เหมือนอยู่ร่วมกับศัตรู

229. ปราชญ์มีการอยู่ร่วมเป็นสุข
เหมือนสมาคมแห่งญาติ

230. จิตจอดอยู่กับใคร ถึงไกลกัน ก็เหมือนอยู่ชิดใกล้
ใจหมางเมินใคร ถึงใกล้กัน ก็เหมือนอยู่แสนไกล

231. ถ้าใจรักแล้ว ถึงอยู่ห่างคนละฝั่งฟากมหาสมุทร
ก็เหมือนอยู่สุดแสนใกล้
ถ้าใจชังแล้ว ถึงอยู่สุดแสนใกล้
ก็เหมือนอยู่ไกลคนละฟากมหาสมุทร

232. คนพาล ถึงอยู่ใกล้บัณฑิตจนตลอดชีวิต
ก็ไม่รู้แจ้งธรรม เสมือนทัพพี ที่ไม่รู้รสแกง

233. ส่วนวิญญูชน หากเข้าใกล้บัณฑิตแม้เพียงครู่เดียว
ก็รู้ธรรมได้ฉับพลัน เสมือนลิ้นที่รู้รสแกง

234. พึงมองเห็นคนมีปัญญา ที่ชอบชู้โทษ พุดจาข่มขี้
เสมือนเป็นผู้บอกขุมทรัพย์
พึงคบคนที่เป็นบัณฑิตเช่นนั้นแหละ
เมื่อคบคนเช่นนั้นย่อมมีแต่ดี ไม่มีเสียเลย

235. พึงแนะนำตักเตือนเถิด พึงพร่ำสอนเถิด
พึงห้ามปรามจากความชั่วเถิด คนที่ทำเช่นนั้น
ย่อมเป็นที่รักของสัตบุรุษ และไม่เป็นที่รักของอสัตบุรุษ

236. ไม่ควรคบมิตรชั่ว
237. ควรคบมิตรดี
238. คนเป็นเพื่อนแต่เวลาดื่มเหล้า ก็มี เป็นเพื่อนแต่ปากว่า ก็มี
239. ส่วนผู้ใดเป็นสหายในเมื่อเกิดเรื่องต้องการ ผู้นั้นแล คือเพื่อนแท้
240. ความเป็นสหาย ไม่มีในคนพาล
241. สมาคมกับคนพาล นำทุกข์มาให้
242. ผู้คบคนเลว ย่อมพลอยเลวลง
243. เมื่อคบคนที่ดีกว่า ก็ดีขึ้นมาด้วย
244. เมื่อคบคนที่ดีเลิศ ก็ประเสริฐขึ้นมาในฉับพลัน
245. ฉะนั้น ควรคบหาคนที่ดีกว่าตน
246. ไม่ควรคบคนเลวทราม นอกจากเพื่อให้ความช่วยเหลือ
247. ไม่ควรทำความสนิทสนมกับคนชั่ว
248. เพราะอยู่ด้วยกันนานเกินไป ที่รักก็กลายเป็นหน่าย
249. ไม่พึงอยู่กินกับคนไม่มีใจโง่ดี
250. ไม่ควรไว้ใจ ในคนไม่คุ้นเคย

251. ถึงคนคุ้นเคย ก็ไม่ควรวางใจ
252. ไม่ควรไว้ใจคนที่ทำชั่วมาแล้ว
ไม่ควรไว้ใจคนที่พูดพล่อยๆ
ไม่ควรไว้ใจคนที่เห็นแก่ตัว
ถึงคนที่ทำที่สงบเสงี่ยมเกินไป ก็ไม่ควรไว้ใจ
253. เพราะไว้วางใจ ภัยจะตามมา
254. ผู้ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลว
255. สหายช่วยให้เกิดสุข ในเมื่อเกิดมีเรื่องราว
256. ถ้าได้สหายผู้มีปัญญาปกครองตน
พึงพอใจมีสติเที่ยวไปกับเขา
257. ถ้าไม่ได้สหายที่มีปัญญาปกครองตน
พึงเที่ยวไปคนเดียวและไม่พึงทำความชั่ว
258. มีศัตรูเป็นบัณฑิต ดีกว่ามีมิตรเป็นพาล

10. การเบียดเบียน-การช่วยเหลือกัน (เลขภาษิต: 259 - 289)

259. ตรวจดูด้วยจิตทั่วทุกทิศแล้ว ไม่พบใครที่ไหน
เป็นที่รักยิ่งกว่าตนเองเลย คนอื่นก็รักตนมากเช่นเดียวกัน
ฉะนั้น ผู้รักตน จึงไม่ควรเบียดเบียนคนอื่น
260. สัตว์ทั้งปวงย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา
สัตว์ทั้งปวงย่อมกลัวความตาย
สัตว์ทั้งปวงย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา
ชีวิตเป็นที่รักของทุกคน
เราฉันทใจ สัตว์เหล่านี้ก็ฉันทนั้น
สัตว์เหล่านี้ฉันทใจ เราก็ฉันทนั้น
นึกถึงเขา เอาตัวเราเข้าเทียบแล้ว ไม่ควรเช่นฆ่า ไม่ควรให้สังหารกัน
261. ช่วยเหลือคนเดือดร้อน ด้วยความตั้งใจ
262. คนดี ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น
263. คนดี บำเพ็ญประโยชน์แก่ปวงชน
264. คนมีปัญหา อยู่ครอบเรือน ก็เป็นประโยชน์แก่คนจำนวนมาก
265. ในโลกนี้ เวรระจับด้วยเวร ไม่เคยมี
266. ผู้บูชา ย่อมได้บูชาตอบ
267. ผู้ไหว้ ย่อมได้การไหว้ตอบ

268. คนฉลาด ให้ความสุข ย่อมได้ความสุข

269. เมื่อให้ไป ย่อมผูกโมตรไว้

270. ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก

271. บัณฑิตสามารถปิดเป้าความเศร้าโศกของคนอื่นได้

จึงจัดว่าเป็นที่พึงยอดเยี่ยมของคนทั้งหลาย

272. นกชนิดหนึ่งเที่ยวบินอยู่ตามช่องเขาและไหล่เขา มีชื่อว่า นกมัยหกะ

มันบินไปสู่ต้นเลียบ อันมีผลสุก แล้วร้องว่า “ของข้า ๆ”

เมื่อนกมัยหกะร้องอยู่อย่างนั้น

ฝูงนกทั้งหลายก็พากันบินมาจิกกินผลเลียบ แล้วก็พากันบินไป

นกมัยหกะก็ยังร้องพร่ำอยู่อย่างเดิมนั่นเอง

คนบางคนในโลกนี้ก็ฉนั้น เก็บทรัพย์สะสมไว้มากมายแล้ว

ตนเองก็ไม่ได้ใช้ ทั้งไม่เพื่อแผ่เจือจานแก่ญาติทั้งหลายตามส่วน

เมื่อเขาหวงแหนทรัพย์ไว้รำพันว่า “ของข้า ๆ”

ราชการ หรือโจร หรือทายาท ก็มาเอาทรัพย์นั้นไป

ตัวเขาก็ได้แต่รำพันอยู่อย่างนั้นนั่นเอง

273. คนใจการุณย์ ช่วยแก้ไขคนให้หายโศกเศร้า

274. กินคนเดียว ไม่ได้ความสุข

275. ไม่พึงบริโภคของอร่อยผู้เดียว

276. นอกจากการแบ่งปันเพื่อแผ่กันแล้ว

สัตว์ทั้งปวงหาที่มีพึงอย่างอื่นไม่

277. คนใด มารดาบิดาแก่เฒ่า ล่วงพ้นวัยหนุ่มวัยสาวไปแล้ว

ตนเองสามารถ ก็ไม่เลียงดู นั่นคือปากทางของความเสื่อม

278. คนใด มั่งมีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีของกินของใช้มาก
แต่บริโภคน้อยคนเดียว นั่นเป็นปากทางแห่งความเสื่อม

279. เกิดมาเป็นคน จะมากหรือน้อย ก็ควรให้ปันบ้าง

280. ผู้ให้อาหาร ชื่อว่าให้กำลัง
ผู้ให้ผ้าถุงห่ม ชื่อว่าให้ผิวพรรณ
ผู้ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสะดวก
ผู้ให้ดวงประทีป ชื่อว่าให้ดวงตา
ผู้ใดให้ที่พำนักอาศัย ผู้นั้นชื่อว่าให้ทั้งหมด

281. ผู้ใดสั่งสอนธรรม ผู้นั้นชื่อว่าให้สิ่งไม่ตาย

282. ให้ด้วยพิจารณา พระศาสดาทรงสรรเสริญ

283. ชนเหล่าใด ปลูกสวน ปลูกป่า สร้างสะพาน
ให้แหล่งน้ำ บ่อน้ำ และที่พักอาศัย
บุญของชนเหล่านั้นย่อมเพิ่มพูนทุกเมื่อ ทั้งคืนทั้งวัน

284. คนดีจัดการโภคทรัพย์
บำเพ็ญประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก

285. ของที่ให้แก่แล้ว ชื่อว่านำออกไปอย่างดีแล้ว

286. ของที่ให้แก่แล้ว ชื่อว่าออกผลเป็นความสุขแล้ว
ส่วนของที่ยังไม่ได้ให้ ยังไม่มีผลเช่นนั้น

287. ทานนั้นปราชญ์สรรเสริญกันโดยมากอย่างแน่นอน

แต่กระนั้น บทธรรมก็ยิ่งประเสริฐกว่าทาน

288. ภิกษุทั้งหลาย การให้ธรรม เป็นยอดแห่งทาน

289. การให้ธรรมะ ชนะการให้ทั้งปวง

11. สามัคคี (เลขภาค: 290 - 296)

290. ความเพียรของหมู่ชนผู้พร้อมเพรียงกัน ให้เกิดสุข
291. สามัคคีของหมู่ ให้เกิดสุข
292. สุกกรทั้งหลายพร้อมเพรียงกัน ยังฆ่าเสือโคร่งได้
เพราะใจรวมเป็นอันเดียว
293. ผู้ใดรู้โทษที่ตนล่วงละเมิด ๑
ผู้ใดยอมรับรู้โทษที่เขามาสารภาพ ๑
คนทั้งสองนี้ ย่อมพร้อมเพรียงกันยิ่งขึ้น
มิตรภาพของเขาย่อมไม่เสื่อมคลาย
294. ผู้ใด เมื่อคนอื่นล่วงเกินกันอยู่
ตนเองกลับหาทางเชื่อมเขาให้คืนดีกันได้
ผู้นั้นแล ชื่อว่าเป็นคนเอาการะ
เป็นผู้จัดธุระที่ดียอดเยี่ยม
295. ถ้าแม่สัตว์บุรุษวิวาทกัน ก็กลับเชื่อมกันได้สนิทโดยเร็ว
ส่วนคนพาลทั้งหลายย่อมแตกกันเหมือนภาชนะดิน
เขาย่อมไม่ได้ความสงบแรมกันเลย
296. จงสามัคคีมีน้ำใจต่อกัน

12. การปกครอง (เลขภาษิต: 297 - 329)

297. อำนาจเป็นใหญ่ในโลก
(อิสรภาพคือความมีอำนาจในตัวเอง)
298. การอยู่ในอำนาจของผู้อื่น เป็นทุกข์ทั้งสิ้น
299. อิสรภาพ เป็นสุขทั้งสิ้น
300. ราชา เป็นสง่าแห่งแคว้น
(ผู้ปกครองเป็นเครื่องส่องถึงรัฐ)
301. ถึงจะถูกจองจำ ข้าฯ ก็ไม่เดือดร้อน
ถึงจะถูกฆ่า ก็ไม่ครั่นคร้าม
เพราะข้าฯ ได้นำความสุขมาให้แล้ว
แก่เหล่าชนที่ข้าฯ ปกครอง
302. ผู้ปกครองแผ่นดินมีปัญญา พึงแสวงสุขเพื่อปวงประชา
303. ผู้ครองแผ่นดิน ถึงจะมีอำนาจยิ่งใหญ่
ประมาทธรรมเสียแล้ว ก็ร่วงจากรัฐ (สูญเสียอำนาจ)
304. ราชาชอบธรรมจึงจะดี
(จะเป็นการดี ต่อเมื่อมีผู้ปกครองที่นิยมธรรม)
305. ในแคว้นแคว้นของราชาผู้มีเมตตา มีธรรมมั่นคง
ประชาชนจะนั่งนอนเป็นสุข
เหมือนมีร่มเงาที่เย็นสบายอยู่ในบ้านของตัวเอง
306. เมื่อฝูงโคว่ายข้ามฟากอยู่ ถ้าโคนำฝูงไปคด

โคทั้งหมดย้ายคดไปตาม ฉันทใจ ในหมู่มนุษย์ ก็ฉันทนั้น
ผู้ใดได้รับแต่งตั้งเป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม
จะป่วยกล่าวไปโง่ถึงประชาชนที่เลื้อ
ถ้าราชาไม่ต้องอยู่ในธรรม รัฐทั้งหมดย่อมอยู่เป็นทุกข์

เมื่อฝูงโคว่ายข้ามฟากอยู่ ถ้าโคนำฝูงไปตรง
โคทั้งหมดย่อมว่ายตรงไปตาม ฉันทใจ ในหมู่มนุษย์ ก็ฉันทนั้น
ผู้ใดได้รับแต่งตั้งเป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม
ประชาชนที่เลื้อก็เป็นอันไม่ต้องกล่าวถึง
ถ้าราชาตั้งอยู่ในธรรม รัฐทั้งหมดย่อมอยู่เป็นสุข

307. เมื่อนารยชนก่อกรรมชั่ว อารยชนใช้อญาหักห้าม
การกระทำนั้นเป็นการสั่งสอน หาใช่เป็นเวรไม่
บัญญัติทั้งหลายเข้าใจกันอย่างนี้

308. คนที่เป็นใหญ่ จะต้องใคร่ครวญให้ดีก่อน จึงลงโทษ

309. ท่านผู้ครองแผ่นดิน! การที่ทำโดยพลีผลาม จะแพดเผาตัวได้

310. ผู้ใดทำความชั่วด้วยสำคัญตัวว่า “เราเป็นผู้ยิ่งใหญ่”
ครั้นทำแล้วก็ไม่หวั่นเกรงต่อคนทั้งหลายอื่น
ผู้นั้นจะดำรงชีพอยู่ยืนยาวด้วยความชั่วนั้นก็หาไม่
แม้เทพทั้งหลายก็มองดูเขาด้วยนัยน์ตาอันเหยียดหยาม

311. อย่าสำคัญตนว่า เรามีอำนาจยิ่งใหญ่
แล้วทำให้ประชาชนพลอยพินาศ

312. ผู้ปกครองต้องทราบรายได้รายจ่ายด้วยตนเอง
ต้องทราบกิจการที่ทำแล้วและยังมีได้ทำด้วยตนเอง

313. พึงข่มคนที่ควรข่ม พึงยกย่องคนที่ควรยกย่อง
314. ผู้ครองแผ่นดินที่เจ้าสำราญ แสหาแต่กามรมณ์
โศครุฑพยับจะพินาศหมด
นี่แลที่เรียกว่า กุศัลกษัตริย์ของผู้ครองแผ่นดิน
315. ถึงจะขึ้นสู่สถานะที่ยิ่งใหญ่ ก็ถ่อมตัวไฟฟงบัณฑิต
ท่านผู้เช่นนั้น จะเป็นที่ยืนชมย้าเกรง
เหมือนคนเห็นบรรยากาศแห่งมหาสมุทรแล้ว
ขามเกรงต่อศักยะแห่งคลื่นใหญ่
316. เริ่มแรก แก่ไขข้อที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนให้เสร็จ
ระจับความโกรธกริ้วและความบันเท็งไว้ก่อน
จากนั้นจึงสั่งงาน ข้อนี้นักปราชญ์กล่าวว่าเป็นวัตร
(ระเบียบปฏิบัติ) ของผู้ปกครอง
317. จากความมัวเมา ก็เกิดความประมาท
318. จากความประมาท ก็เกิดความเสื่อม
319. จากความเสื่อม ก็เกิดโทษประดัง
320. ผู้มีภาระปกครองรัฐ จงอย่าได้ประมาทเลย
321. เมื่อผู้ครองแผ่นดินประมาท
โศครุฑพยับในรัฐทั้งหมดย่อมพินาศ
นี่แลเรียกว่ากุศัลกษัตริย์ของผู้ครองแผ่นดิน
322. ดุกรมหาราช พระองค์จงเสด็จเที่ยวสดับดูความเป็นอยู่
ความเป็นไป ในแว่นแคว้นแดนชนบท

ครั้นได้เห็นได้ฟังแล้วจึงปฏิบัติราชกิจนั้นๆ

323. ชาวชนบทไม่ได้รับการพิทักษ์รักษา
ถูกดขี่ด้วยค่าธรรมเนียมไม่ชอบธรรม
กลางคืน โจรปล้น กลางวัน ข้าราชการข่มเหง
ในแคว้นแคว้นของผู้ปกครองชั่วร้าย
ย่อมมีคนอาธรรม์มากมาย
324. สักการะฆ่าคนชั่วได้
325. ผู้ใดไม่รู้เท่าทันเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้โดยฉับพลัน
ผู้นั้นจะหลงเข้าไปในอำนาจของศัตรู และจะเดือดร้อนภายหลัง
326. ถึงแม้จะมีกำลังพลน้อย แต่มีความคิด
ก็เอาชนะกองทัพใหญ่ที่ไร้ความคิดได้
327. คนพาล เป็นผู้นำไม่ได้
328. ผู้บริหารหมู่คณะ ถึงจะมีกำลังอำนาจ
แต่เป็นคนพาล ย่อมไม่เป็นผลดี
329. ผู้บริหารหมู่ชน เป็นปราชญ์ และมีกำลังเข้มแข็ง จึงจะเป็นผลดี

13. บุญ-บาป, ธรรม-อธรรม, ความดี-ความชั่ว (เลขภาคีต: 330 - 369)

330. ความดีใจรักไม่ได้

331. อย่าดูหมิ่นความชั่วว่าเล็กน้อย คงจักไม่มีผลมาถึงตัว
เพราะน้ำหยดทีละน้อย หม้อน้ำยังเต็มได้
พาลชนสร้างสมความชั่วทีละน้อย ก็เต็มเพียบไปด้วยความชั่ว

332. คนเรานี้ ถ้ามีอันทำชั่วลงไป ก็อย่าพึงทำความชื่อนั้นซ้ำเข้าอีก
อย่าพึงสร้างความพอใจในความชื่อนั้น
การสั่งสมความชั่วเป็นการก่อความทุกข์

333. บุคคลใดในกาลก่อนเคยผิดพลาด
ครั้นภายหลังเขากลับตัวได้ไม่ประมาณ
บุคคลนั้นย่อมทำโลกให้แจ่มใส
เหมือนดวงดวงจันทร์อันพ้นจากเมฆหมอก

334. บุคคลใดเคยทำกรรมชั่วไว้แล้ว (กลับตัวได้)
หันมาทำดีปิดกั้น บุคคลนั้นย่อมทำให้โลกแจ่มใส
เหมือนดวงดวงจันทร์อันพ้นจากเมฆหมอก

335. ช่างดอกไม้ ร้อยพวงมาลัยได้มากมาย
จากกองดอกไม้กองหนึ่ง จันใด
คนเราเกิดมาแล้ว ก็ควร (ใช้ชีวิตชาติหนึ่งนี้)
สร้างความดีงามให้มาก จันนั้น

336. ธีรชนสร้างความดีทีละน้อย ก็เต็มเปี่ยมไปด้วยความดี

337. การสร้างสมความดี นำสุขมาให้
338. คำว่า บุญ นี้ เป็นชื่อของความสุข
339. ความดีที่ทำไว้เองนี้แหละ เป็นทรัพย์ส่วนเฉพาะของตัวแท้ๆ
340. กระทั่งถึงคราวสิ้นชีพ บุญก็ช่วยให้สุขได้
341. ไม่ควรทำบาป แม้เพราะเห็นแก่ถิ่น
342. คนมีความชั่ว ย่อมเดือดร้อน เพราะกรรมของตน
343. ความชั่ว คนชั่วทำง่าย
344. บาปไม่มีแก่ผู้ไม่ทำ
345. ทำกรรมใดแล้ว ร้อนใจภายหลัง กรรมที่ทำนั้นไม่ดี
346. ทำกรรมใดแล้ว ไม่ร้อนใจภายหลัง กรรมที่ทำนั้นแลดี
347. การที่ไม่ดี และไม่ประโยชน์แก่ตน ทำง่าย
348. การใดเป็นประโยชน์ด้วย ดีด้วย
การนั้นแล ทำได้ยากอย่างยิ่ง
349. ความดี คนดี ทำง่าย
350. ความดี คนชั่ว ทำยาก
351. สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม

352. กรรมย่อมจำแนกสัตว์ คือให้ทราบและประณีต
353. ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว
354. กรรมไม่ดี ย่อมเผาผลาญในภายหลัง
355. ความชั่ว ไม่ทำเสียเลย ดีกว่า
356. การไม่ทำความชั่ว ให้เกิดความสุข
357. ความดี ทำไว้แล ดีกว่า
358. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๑
การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม ๑
การชำระจิตใจให้ผ่องใส ๑
นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
359. ธรรมนั้นแหละ รักษาผู้ประพฤติธรรม
360. ธรรมที่ประพฤติดีแล้ว นำมาซึ่งความสุข
361. ผู้ประพฤติธรรม ย่อมนอนเป็นสุข
362. ผู้อื่นใจในธรรม ย่อมนอนเป็นสุข
363. บัณฑิตไม่ประกอบความชั่ว เพราะเห็นแก่ความสุขส่วนตัว
364. บัณฑิตนั้น ถึงถูกทุกข์กระทบ ถึงพลาดพลั้งลง
ก็คงสงบอยู่ได้ และไม่ละทิ้งธรรมเพราะชอบหรือชัง

365. ไม่พึงปรารถนาความสำเร็จแก่ตนโดยทางไม่ชอบธรรม

366. พึงสละทรัพย์ เพื่อเห็นแก่อวัยวะ
พึงสละอวัยวะ ในเมื่อจะรักษาชีวิต
พึงสละได้หมด ทั้งอวัยวะ ทรัพย์ และชีวิต
ในเมื่อคำนึงถึงธรรม

367. ไม่ได้แต่ชอบธรรมดีกว่า
ถึงได้แต่ไม่ชอบธรรมจะดีอะไร

368. ตายอย่างชอบธรรมดีกว่า
อยู่อย่างไม่ชอบธรรมจะมีค่าอะไร

369. เกียรติไม่กึ่งผู้ตั้งอยู่ในธรรม

14. กรรม (เลขภาคีต: 370 - 375)

370. คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมนั้นในตนเอง

371. คนพาลกรามปัญญา ย่อมดำเนินชีวิต
โดยมีตนเองนั้นแหละเป็นศัตรู

372. รัญญหาร ทรัพย์สิน เงินทอง
หรือสมบัติที่ครอบครอง
ไม่ว่าอย่างใดที่มีอยู่
คนรับใช้ คนงาน คนอาศัยทั้งหลายทุกอย่าง
ล้วนพาเอาไปไม่ได้ ต้องทิ้งไว้ทั้งหมด

373. กรรมใด ทำไว้ ด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ
กรรมนั้นและเป็นสมบัติของเขา ซึ่งเขาจะพาเอาไป

374. อย่าถามถึงชาติกำเนิด จงถามถึงความประพฤติ

375. การงาน ๑ วิชา ๑ ธรรม ๑ ศีล ๑ ชีวิตอันอุดม ๑
คนบริสุทธ์ด้วยสิ่งทั้ง ๕ นี้
หาใช่ด้วยตระกูลหรือด้วยทรัพย์ไม่

15. กิเลส (เลขภาค: 376 - 392)

376. ความอยากได้ ไม่มีที่จบสิ้นเลย
377. ท่านที่ตัดความอยากเสียได้
ข้าพเจ้าขอกราบไหว้เลยทีเดียวนะ
378. โลกเข้าแล้ว มองไม่เห็นธรรม
เมื่อความโลภเข้าครอบงำคน
เวลานั้นมีแต่ความมืดตื้อ
379. ความอยาก ย่อมชักพาคนไปต่างๆ
380. ความอึดด้วยกามทั้งหลาย ไม่มีในโลก
381. คนโกรธไม่รู้ทันว่า ความโกรธนั้น เป็นภัยที่เกิดขึ้นภายใน
382. โกรธเข้าแล้ว มองไม่เห็นธรรม
383. คนโกรธจะพลาญสิ่งใด สิ่งนั้นทำยาก ก็เหมือนทำงานง่าย
384. คนโกรธฆ่าได้แม้แต่มารดาของตน
385. ภายหลัง เมื่อความโกรธหายแล้ว
เขาย่อมเดือดร้อนเหมือนถูกไฟไหม้
386. คนมักโกรธย่อมมีผิวพรรณไม่งาม
387. ข่าความโกรธได้ ย่อมนอนเป็นสุข

388. วาจาสุภาสิต ไม่มีผลแก่ผู้ไม่ปฏิบัติ
เหมือนดอกไม้งามที่มีแต่สี ไม่มีกลิ่น
389. วาจาสุภาสิต ย่อมมีผลแก่ผู้ปฏิบัติ
เหมือนดังดอกไม้งาม ที่มีทั้งสีสวย และกลิ่นอันหอม
390. พุทธดี เป็นมงคลอันอุดม
391. ผู้ไม่โกรธตอบคนโกรธ เชื่อว่าชนะสงครามที่ชนะได้ยาก
392. ผู้ใดรู้ว่าคนอื่นโกรธแล้ว มีสติ ระวังได้
ผู้นั้นเชื่อว่าบำเพ็ญประโยชน์แก่คนถึง ๒ คน
คือ ทั้งแก่ตนเอง และแก่คนอื่นนั้น

16. คุณธรรม (เลขภาค: 393 - 403)

393. คำสัตย์แล เป็นวาจาไม่ตาย

394. สัจจะ เป็นรสดียิ่งกว่าประการส

395. ศรัทธา เป็นมิตรคู่ใจของคน

396. ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว นำสุขมาให้

397. สติ ทำให้ตื่นอยู่ในโลก
(ในโลกนี้ มีสติ จึงจะนับว่าตื่น)

398. คนมีสติ เท่ากับมีสิ่งนำโชคตลอดเวลา

399. คนมีสติย่อมดีขึ้นทุกวัน

400. ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้งอาศัย เป็นมารดาของกัลยาณธรรมทั้งหลาย
เป็นประมุขของธรรมทั่วไป ฉะนั้น ควรชำระศีลให้บริสุทธิ์

401. ศีลเป็นอารมณ์อันประเสริฐ

402. ศีล เป็นเกราะอย่างอัศจรรย์

403. ผู้มีจิตใจตั้งมั่น ย่อมไม่เบียดเบียนคนอื่น และแม้แต่ตนเอง

17. วาจา (เลขภาค: 404 - 414)

404. จะทำสิ่งใด พึงพูดสิ่งนั้น สิ่งใดไม่ทำ ไม่พึงพูดถึง
บัณฑิตย่อมหมายเอาได้ว่า คนไม่ทำ ดีแต่พูด
405. พูดอย่างไร ทำอย่างนั้น
406. วาจาเช่นเดียวกับใจ
407. คนเกิดมาชื่อว่ามิชวานเกิดติดปากมาด้วย
สำหรับให้คนพาลใช้ฟันตัวเอง ในเวลาที่พูดคำชั่ว
408. ผู้ใดสรรเสริญคนควรนินทา หรือนินทาคนควรสรรเสริญ
ผู้นั้นเอาปากเก็บกาสิไว้ จะไม่ได้พบสุขเพราะกาสินั้น
409. คนที่ก้าวล่วงธรรมอันเป็นหนึ่งเดียวเสียแล้ว
พูดจากมีแต่คำเท็จ ไม่คำนึงถึงปรโลก
ความชั่วที่เขาจะไม่ทำ เป็นไม่มี
410. ความสะอาด พึงทราบด้วยถ้อยคำสำนวน
411. ควรเปล่งวาจาไพเราะ ที่มีประโยชน์
412. ถึงวาจาดี ก็ไม่ควรกล่าวให้เกินกาล
413. ไม่ควรพูดจนเกินกาล
ไม่ควรนิ่งเสมอไป
ควรกล่าววาจาที่ไม่พ้นเพือ
พอดี ๆ ในเมื่อถึงเวลา

414. คนพาล ยังไม่ถูกผูก
แต่พอพูดในเรื่องใด ก็ถูกมัดตัวในเรื่องนั้น
คนมีปัญญา แม้ถูกผูกมัดอยู่
พอพูดในเรื่องใด ก็หลุดได้ในเรื่องนั้น

18. ชีวิต-ความตาย (เลขภาคีต: 415 - 444)

415. วยสิ้นไปตามคึนและวัน
416. วันคึนล่องไป ชีวิตของคนก็พร่องลงไป
จากประโยชน์ที่จะทำ
417. คึนวัน ไม่ผ่านไปเปล่า
418. กาลเวลาล่องไป วันคึนผ่านพ้นไป
วยก็หมดไปที่ละตอน ๆ ตามลำดับ
419. รูปกายของสัตว์ย่อมนร่วงโรยไป
แต่ชื่อและโคตรไม่เสื่อมสลาย
420. กั้เด็ก กั้ผู้ใหญ่ กั้คนพาล กั้บัณฑิต
กั้คนมี กั้คนจน
ล้วนเดินหน้าไปหาความตายกั้หมด
421. เมื่อตาย ทรัพย์สักนึดก็ติดตามไปไม่ได้
422. กาลเวลาย่อมกลืนกินสัตว์กั้หลาย
พร้อมกันไปกับตัวมันเอง
423. ถ้าบุคคลจะเศร้าโศกถึงคนที่ไม่ได้อยู่แก่ตน
คือผู้ที่ตายไปแล้วไซริ้ ก็ควรจะเศร้าโศกถึงตนเอง
ซึ่งตกออยู่ในอำนาจของพญามัจจุราชตลอดเวลา
424. อายุสังขาร ไซ้จะประมาณไปตามสัตว์
ผู้ยืน นั้ง นอน หรือเดินอยู่ ก็หาไม่

425. ว่าย่อมเสื่อมลงเรื่อยไป ทุกหลับตา ทุกลืมตา
426. เมื่อวัยเสื่อมสิ้นไปอย่างนี้ ความพลัดพรากจากกัน
ก็ต้องมีโดยไม่ต้องสงสัย
หมู่สัตว์ที่ยังเหลืออยู่ควรเมตตาเอื้อเอ็นดูกัน
ไม่ควรจะมัวเศร้าโศกถึงผู้ที่ตายไปแล้ว
427. ผู้ที่เศร้าโศกถึงตาย
ก็เหมือนเด็กร้องไห้ขอพระจันทร์ที่โคจรไปในอากาศ
คนตายถูกเผาอยู่ ย่อมไม่รู้ว่ายาคิคร่ำครวญถึง
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่เศร้าโศก
เขาไปแล้วตามวิถีทางของเขา
428. ผลไม้สุกแล้ว ก็หวันแต่จะต้องร่วงหล่นไปตลอดเวลา จันใด
สัตว์ทั้งหลายเกิดมาแล้วก็หวันแต่จะตายอยู่ตลอดเวลา จันนั้น
429. ตอนเช้า ยังเห็นกันอยู่มากคน พอตกเย็น บางคนก็ไม่เห็น
เมื่อเย็น ยังเห็นกันอยู่มากคน ตกถึงเช้า บางคนก็ไม่เห็น
430. จะตายก็ไปคนเดียว จะเกิดก็มาคนเดียว
ความสัมพันธ์ของสัตว์ทั้งหลาย
ก็เพียงแค่ได้มาพบปะเกี่ยวข้องกันเท่านั้น
431. เมื่อถูกพญามัจจุราชครอบงำ ไม่ว่าจะบุตรไม่ว่าบิดา
ไม่ว่าญาติพวกพ้อง ถึงจะมี ก็ช่วยต้านทานไม่ได้
จะหาที่ปกป้องในหมู่ญาติ เป็นอันไม่มี
432. การร้องไห้ ความเศร้าโศก
หรือการคร่ำครวญรำไรใด ๆ
ย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

ผู้ที่ตายแล้วก็คงอยู่อย่างเดิมนั่นเอง

433. การร้องไห้ หรือเศร้าโศก จะช่วยให้จิตใจสงบสบาย ก็หาไม่
ทุกข์ยิ่งเกิดเพิ่มพูนกับทวี ทั้งร่างกายก็พลอยทรุดโทรม

434. เมื่อโศกเศร้าไป ก็เท่ากับทำร้ายตัวเอง
ร่างกายจะผ่ายผอม
ผิวพรรณจะซุบซิดหม่นหมอง
ส่วนผู้ที่ตายไปแล้ว
ก็เอาความโศกเศร้านั้นไปช่วยอะไรตัวไม่ได้
ความร่ำไรร่ำพัน ย่อมไร้ประโยชน์

435. คนที่สลดความเศร้าโศกไม่ได้
มัวทอดถอนถึงคนที่จากไปแล้ว
ตกอยู่ในอำนาจของความโศก
ย่อมประสบความทุกข์หนักยิ่งขึ้น

436. ดูสิ! ถึงคนอื่น ๆ ก็กำลังเตรียมตัวเดินทางไปตามยถากรรม
ที่นี้สัตว์ทั้งหลายเผชิญกับอำนาจของพญามัจจุราชเข้าแล้ว
กำลังดิ้นรนกันอยู่ทั้งนั้น

437. เพราะฉะนั้น สารุชน สดับคำสอนของท่านผู้ไกลกิเลสแล้ว
พึงกำจัดความร่ำไรร่ำพันเสีย เห็นคนล่องลับจากไป
ก็ทำใจได้ว่า ผู้ที่ล่องลับไปแล้ว
เราจะขอให้เป็นผู้อยู่อีก ย่อมไม่ได้

438. คนที่รักใคร่ ตายจากไปแล้ว ย่อมไม่ได้พบเห็นอีก
เหมือนคนตื่นขึ้นไม่เห็นสิ่งที่ได้พบในฝัน

439. วันคืนเคลื่อนคล้อย อายุเหลือน้อยเข้าทุกที

440. สัตว์โลกถูกมฤตยูห้ามั้น ถูกชราปิดล้อม
441. แม่น้ำเต็มฝั่ง ไหมไหลทวนขึ้นที่สูง จันใด
อายุของมนุษย์ทั้งหลาย
ย่อมไม่เวียนกลับมาสู่วัยเด็กอีก จันนั้น
442. เพราะฉะนั้น ในชีวิตที่เหลืออยู่
ทุกคนควรกระทำหน้าที่ และไม่พึงประมาท
443. ข้าพเจ้าไม่มีความชั่ว ซึ่งทำไว้ ณ ที่ไหน ๆ เลย
ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่หวั่นเกรงความตายที่จะมาถึง
444. ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว ไม่ต้องกลัวปรโลก

19. พันทุกษ์-พบสุข (เลขภาคี: 445 - 460)

445. ได้ลาก เลื่อมลาก ได้ยศ เลื่อมยศ
นิมทา สรรเสริญ สุขและทุกษ์
สิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดา ในหมู่มนุษย์
ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน
อย่าเศร้าโศกเลย ท่านจะโศกเศร้าไปทำไม
446. ผู้ที่มัวเพลินประมาทอยู่กับสิ่งที่ชอบใจ
สิ่งที่รัก และความสุข
จะถูกสิ่งที่ไม่ชอบใจ สิ่งที่ไม่รัก
และความทุกษ์ เข้าครอบงำ
447. พวกมนุษย์ผู้อ่อนปัญญา ไม่เห็นอริยธรรม
สนทนากลเกลียดกันทั้งวันทั้งคืน แต่ในเรื่องว่า
เงินของเรา ทองของเรา
448. ตราบใดยังมีชิ้นเนื้อคาบไว้นิดหน่อย
ตราบนั้นก็ยิ่งถูกกลุ่มรุมยื้อแย่ง
449. ไม่มีอะไรเลย ไม่มีใครเบียดเบียน
450. ความโศกนำสิ่งล่วงแล้วคืนมาไม่ได้
ความโศกไม่อาจนำมาซึ่งความสุขในอนาคต
451. มัวโศราโศกอยู่ ก็ซุบพอมลง
อาหารก็ไม่อยากรับประทาน คีตฐาก็พลอยดีใจ
ในเมื่อเขาถูกลูกศรแห่งความโศกเสียบแทงย่ำแย้อยู่
452. ผู้ใด พอใครถามถึงทุกษ์ของตน ก็บอกเขาเรื่อยไป

ทั้งที่มีใช้กาลอันควร ผู้นั้นจะมีแต่มิตรชนิดเจ้าสำราญ
ส่วนผู้หวังดีต่อเขาก็มีแต่ทุกข์

453. คนฉลาด พึงรู้จักกาลอันควร
กำหนดเอาคนมีความคิดที่ร่วมใจกันได้แล้ว
จึงบอกทุกข์ร้อน
โดยกล่าววาจาสละสลวยได้ถ้อยได้ความ

454. ชนทั้งหลายผู้ยังอ่อนปัญญา
เฝ้าแต่ฝันเพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง
และหวนละห้อยถึงความหลังอันล่วงแล้ว
จึงซุบซิดหม่นหมองเสมือนต้นอ้อสด
ที่เขาถอนทิ้งขึ้นทิ้งไว้ที่ในกลางแดด

455. เราเดินทางไปในแดนสัตว์ร้าย ก็ไม่หวาดหวั่น
ถึงจะนอนหลับในที่เช่นนั้น ก็ไม่กลัวเกรง
คืนวันผ่านไป ไม่มีอะไรให้เราเดือดร้อน
เรามองไม่เห็นว่ามีอะไรที่เราจะเสีย ณ ที่ไหนในโลก
เพราะฉะนั้น เราจึงนอนสบาย
ใจก็คิดแต่จะช่วยเหลือปวงสัตว์

456. ผู้ไม่มีอะไรค้างใจกังวล
ย่อมมีแต่ความสุขหนอ

457. ดูสิ! คนมีห่วงกังวล วุ่นวายอยู่

458. ผู้ถึงธรรม ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว
ไม่ฝันเพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง
ดำรงอยู่ด้วยสิ่งที่เป็นปัจจุบัน
ฉะนั้น ผีพรรณจึงฟ้องใส

459. ท่านผู้ไกลกิเลส มีความสุขจริงหนอ

460. ดอกบัว เกิดและเจริญงอกงามในน้ำ แต่ไม่ติดน้ำ
ทั้งส่งกลิ่นหอม ชื่นชูใจให้รื่นรมย์ จันใด
พระพุทธเจ้า ทรงเกิดในโลกและอยู่ในโลก
แต่ไม่ติดโลก เหมือนบัวไม่ติดน้ำ จันนั้น